

Književne novosti

A. Aškerc: Primož Trubar. Zgodovinska epska pesnitev. V Ljubljani 1905. Založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

Ko bi zbrali vse, kar so naši pesniki že povedali o Trubarju in njegovi dobi, bi našli poleg celotnih pesmi precej posameznih bolj ali manj značilnih izrekov; vedno pa je vedoma ali nevedoma bil Trubar bolj sredstvo nego predmet.

Odkar se piše resno o slovenskem slovstvu, pač ni nikogar, ki bi tajil velike zasluge Trubarjeve za naše slovstvo; njega pravi začetnik je in ostane; toda tu zaslужnik v slovstvu in tam primerna snov za pravo poezijo: med obema leži velik prepad, ki ga je treba premostiti ali preskočiti. Premostiti? Take mostove zna med milijoni staviti morda eden; kajti stavba zahteva poleg solidnega dela zlasti globokih študij temeljev: duševne in srčne podlage ter žrtvovanja lastnega bitja za prevzeto delo. Kdor to zmore, je inženjer-pesnik („inženjer“ prihaja od „ingenium!“); on najde dovolj vezi za trden most med človekom-zaslужnim možem in med človekom-predmetom za poezijo. — Ker pa taka premostitev ni lahka, zato se daje mnogokrat prednost skoku. Skok čez prepad je sicer drzen, ali skok na Pegazu je, da le Pegaz ni tak, kakršnega je po Levstikovi sodbi jahal Toman, vedno varen.

In Trubar? Kako ga naj in kaj naj pesnik na njem opeva? Jaz bi za svojo osebo še prej celo vprašal: ali se naj Trubar sploh opeva? To vprašanje se mi vselej vsiljuje, kadar zadenem v pesmih ob njegovo ime. Kadar namreč čitam tako pesnitev, vselej mi, naj bo še tako dovršena, kalijo neposredni užitek razne misli, ki kar pršijo okrog Trubarjevega imena in silijo tako v ospredje, da delo samo ne govori tako, kakor bi govorilo, ako bi se ne tikalo vprav Trubarja. Ime Trubar pomeni program, a ne programa za — poezijo. Morda bo sčasoma drugače in morda bodo potomci zrlji na vsa taka dela z umetniškim očesom, a v začetku 20. stoletja je to malodane izključeno. Res je pač, da je umetnost večna in da je vse, kar je lepo, vedno lepo, ali človek je končno bitje in je jako odvisen od stranskih vplivov. Vem, da bi se jih moral otresti, ali kaj pomaga, ako se jih otrese eden: drugi se jih ne in to ga moti v njegovi sodbi. Trubar je baš zdaj tako električna snov, porabna kot bojni objekt in argument, da se pri njej pričakuje vse drugo prej nego poetičnost.

To moje osebno mnenje je nemara napačno; vsekakor ima pesnik pravico, svobodno izbirati snov; zato tudi zdaj le vprašujemo, kako in kaj naj se pri Trubarju pesniški oblikuje. Na trdna pravila ni misliti, a zgodovinska snov ima sama ob sebi meje ožje stavljenе. Trubar pa je eminentno zgodovinska snov. Jasno je, da ni treba podati le priprostega, v verze spravljenega životopisa; saj stavimo pri zgodovinstvenosti dokaj milejše zahteve, nego sta jih stavila Aristotel in za njim Lessing. Ali to pač običajno pričakujemo, da se ne premakne popolnoma težišče zgodovinske osebe ali zgodovinskega dejanja, dočim je samostalnost v podrobnostih vedno dovoljena. — Kar se tiče Trubarja, se mi zdi potrebno, pribiti enkrat za vselej, da je napačno ga slaviti kot narodnjaka; on ni pisal slovenski zato, ker je ljubil slovenski narod in jezik, ampak ker je hotel širiti novo vero in je za ta namen spoznal Luther imenitno sredstvo v narodnem jeziku; Trubar ga je posnemal, in ko bi ga ne bil on, bi ga bil kdo drugi. Da je bilo Trubarju le za vero, je povedal dovolj jasno v predgovoru h katekizmu l. 1550, češ, da ga je izdal zato, da bi se vsak naučil

prave vere in lahko spoznal „tiga Antikrista, kir zdaj pousod po sueidtu hodi... inu hoče... s falš pridigo inu z oblubami... ludi odpelati od... te žive, čiste, risnične besede božje“. Tudi za svobodo in slične lepe ideje se Trubar seveda ni boril naravnost — 200 let pozneje bi to bilo mogoče — ampak kvečjemu posredno. In še tretjo resnico je treba vedno imeti pred očmi: Trubar je bil gotovo vrl, energičen, navdušen mož; ali da bi bil kak junak — heroj? Težko si ga tako predstavljamo, ne morda zato, ker so bili drugi možje, ki uživajo slavo junaštva, vsi večji nego on; ne! Ali, in to je dejstvo, preko katerega se težko pride k junaški pesnitvi, Trubarjevo življenje nam je vse preveč znano; dijaki in dijakinja se uče natančno, kod in kam je zahajal Trubar, kolikokrat se je vrnil v domovino itd., in vse to nam stoji tako trdno pred očmi, da za junaštvo skoraj ni prostora. — Kajpada, ko bi bil on predmet kakih bajk, bi to bilo vse drugače; a mi imamo v njem zgodovinskega človeka, ne heroja. Njegove zasluge s tem niso prikrajšane, za pesnika pa leže v tem zgodovinsko razsvetljenem življenju skoraj nepremagljive težkoče.

Zato sem bil radoveden, kako je prvi naš epik rešil to težko nalogo.

Dr. Jos. Tominšek. (Konec prih.)

Dr. Jos. Tominšek je priobčil v lanskem letniku lista „Zeitschrift für die österr. Gymnasien“ interesantno študijo „Die Ziele des klassischen Unterrichtes und die Privatlektüre“, ki se odlikuje po zdravih nazorih in izpričuje o velikih pedagoških zmožnostih gospoda pisatelja.

„**O slovenskem Štajerju v jožefinski dobi**“. To zanimivo delce g. dr. Fr. Ilešiča, ki je bilo priobčeno v „Časopisu za zgodovino in narodopisje“, je izšlo kot ponatisk v posebni knjižici, ki se dobiva v knjigotržnici L. Schwentnerja po 40 h izvod.

Ksaver Šandor-Gjalski: Gjurgjica Agičeva. — Pripoviest. U Zagrebu. Naklada Matice hrvatske. 1903. M. 8^o, str. 230. (Zabavna knjižnica Matice hrvatske.) Svesak CCLXVI—CCLXVIII. U Zagrebu. Tisak Dioničke tiskare. — Kadar pošlje g. Šandor-Gjalski novo povest med svet, se po pravici vzbudi splošno zanimanje. Nedvojbeno jo je vsakdo, ki je dobil knjigo v roke, z velikim zanimanjem čital ter radovedno hitel h kraju. — Radi priznavamo, da je tudi ta povest pisana tako interesantno, da človek z napeto pozornostjo spremlja razvoj njen. Mojrski so opisane vse nevarnosti, katerim je izpostavljena mlada učiteljica v tujem malem kraju, kjer so tržani osvedočeni o svoji imenitnosti ter vedno pripravljene vsakega tujca obrekovati. — Vmes so v povesti raztresene epizode, ki nam izborno rišejo malomestno življenje, vse napake, intrige in spletke, ki se v njih vrše, in razne opazke nam odkrivajo politične in društvene odnošaje, ki vladajo v teh trgih in mestecih. Ali ena stvar je, s katero se ne moremo nikakor sprizniti. Vsa ta zloba je pretirana. Ako bi bil hotel g. pisatelj napisati pikro satiro, bi bil mogel nagrmaditi vse hudobije ter jih usuti na osebo uboge učiteljice. Ali, da bi resna povest mogla vzbuditi pravo spoznanje hrvaških razmer, tega nobeden človek, ki ga ne vodi tendencioznost, ne more verjeti. Si li moremo misliti, da so vsi faktorji takega mesteca od podžupana, sodnika, inženjerja do poslednjega pisarja, vsi avtonomni zastopniki, vsi učitelji, vsi trgovci in rokodelci breznačajne, brezvestne hulje, katerim ni bilo do drugega, nego da iz zavisti, neznanja brezsrčno napadajo, in v nesrečo tirajo bitje, ki ni nikomur ni najmanjšega zla storilo?! Recimo, da je podžupan bil hudobnež, zakaj so tudi sodnik, sodni pisar in drugi uradniki, zakaj so kolegi in koleginja, zakaj vsi zastopniki meščanov taki brezdušni klevetniki? Hrvatje morajo pač od-

Književne novosti

A. Aškerc: Primož Trubar. Zgodovinska epska pesnitev. V Ljubljani 1905. Založila Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. (Konec.)

Da si je izbral Trubarja, četudi se je gotovo zavedal težkoč, se pač razlaga iz subjektivnih razlogov, ki bi jih morda najbolje definovali s kongenialnostjo. Svobodo v odločitvi mu seveda priznavamo neprikračeno, vendar nam je skoraj žal, da ni podobne velike pesnitve, ki v celoti združuje vse velike in lepe ideje, ki jih Aškerc zastopa z vso krepkostjo in trpkostjo svoje osebnosti, ovil v objektivno obleko katerega izmed svojih nedosežnih orientalskih tipov; taki bi vplivali z elementarnostjo, pri Trubarju pa si moramo za nekaj časa izruvat iz spomina njegovo zgodovinsko sliko. Vendar je pesnik dosegel uspeh, kakršen je mogoč pri takih okoliščinah; a mogoč je le Aškercu.

Kako je delo zasnovano? Pesnik ga je sam naslovil „zgodovinska epska pesnitev“. Kako je prišel prek prepada, o katerem smo prej govorili? Ali ga je premostil s psihologijo, ali ga je preskočil s Pegazom? Storil je oboje; in zato najbrž ne bo popolnoma zadovoljil niti tistih, ki bi radi stopali sigurno po mostu, niti tistih, ki bi ga radi jadrno preskočili; zato mu delajo oboji kaj lahko krivico. In vendar pesnik skoraj ni mogel drugače od tistega trenutka, ko je dal svojemu delu naslov „Trubar“. Vobče pa pričakujemo od našega pesnika, da bi dal v vsakem oziru prednost premostitvi, psihologiji; duševni boji, ki so valovali v Trubarjevem srcu in ki jih more edino Aškerc z vso plastiko ujeti v medli človeški jezik, bi segali globoko v našo dušo. Aškerc je to dobro vedel in se je poprijel tega predmeta v mnogih lepih verzih. Ko bi tej vlogi posvetil še večji del svoje pesnitve, bi se hodil odslej zgodovinar k pesniku učiti spoznavati Trubarja in ne nasprotno. Mi bi tu kar uživali, ker bi ne stala v ozadju jasno začrtana zgodovinska senca Trubarjeva; saj zgodovina pač poroča, kdaj je bil Trubar v Derendingenu itd., a ona ne ve, kako se je boril s samim seboj. Na enem človeku bi mi zaslutili duh celega časa. — Ona mesta, kjer nam pesnik nudi take psihološke vpogleda, so najlepša, so programatska, n. pr. na strani 111.: „Pa kaj vi veste, kaj je dušni boj“ itd. Pričakujemo pa, da bi Trubarja videli sami borečega se s seboj; a on stoji prehitro pred nami kot dovršen luteranec. V lepem prizoru s škofom Bonhomom je sicer dokaj ekspozicije in po blagih naukih modrega škofa in po navdušenem odgovoru Trubarjevem je nam vsekako jasno, da bo Trubar „spremenil svojo moč v dejanje“, ali to še nikakor ni identno z luterstvom: v drugem spevu je Trubar že luteranec! Zdaj bi ga radi videli pri živem delu, tam, kjer res pokaže, da je tak, kakor ga večkrat slikajo njegovi prijatelji; a on nastopa v pravzaprav veseli družbi le kot poročevalec. Pravo je zadeto, da razvija pri tej priliki Trubar svoj program.

Odslej je Trubar očiten luteranec in ljubi ga „prelepa“ lekarnarjeva hči Barba; odslej spremlja pesnik glavne epohe v Trubarjevem življenju do njegove smrti, vežoč med seboj dogodke in jih utemeljuje zlasti s spretno uporabo zunanjih faktorjev; s primerno razporeditvijo dogodkov se skuša doseči večji učinek in retrospektivna izvajanja ter pogledi v bodočnost se družijo s sedanostjo v celoto.

Aškerc potemtakem tu ni naprosto epik, ampak tudi dramatik, a najlepša so mesta, kjer je le epik.

Tako je pesnik skušal premostiti ono brezno. Rekli pa smo, da ga je čisto tudi p r e s k o č i l, žrtvujoč zgodovinstvenost idejam, ki jih je položil v svoje delo. Da je pesnik to res hotel in da mu ni pero le uhajalo v tuje ozemlje, razvidimo iz „prologa“; že v prvi kitici govori dovolj jasno besede: „Živ pokaži tu se pred menoj, javi se mi, naš rojak heroj!“ Tako ne govori, kdor se opira na zgodovino! Vidik, pod katerim je umišljeno vse delo, pa se mi zdi povedan v verzih (str. 7.): „Za spoznanje, za resnico se vojskujemo; v imenu tvojem, Primož Trubar, mi korakamo v veseli boj!“ Kako je izvedel pesnik to svoje načelo? Moramo reči: z vso doslednostjo! Kjer kdo v pesnitvi razvija nazore, vselej meri vse, ali pozitivno ali negativno, v omenjeni smoter, od škofa Bonhoma v prvem prizoru pa do Trubarja na smrtni postelji, in to v vseh varijacijah, navdušeno in zbadljivo, preudarno in koprneče, fino in robato, z besedo, s knjigo in s pestjo! Besede, ki služijo tej doslednosti, so pri osebah, ki bi jih videli najrajši vedno v plemeniti dostojanstvenosti, tuintam celo šinile preko cilja; ne zlagajo se n. pr. s „herojstvom“ Trubarjevi stavki kakor na strani 48. (na koncu govora) ali na str. 121.—122.; prav pa je seveda, da tako govori kak Vlahovič ali Filip Štraus, Juričič, Rokavec. — Na enem mestu pa je šel Aškerc s svojo doslednostjo, ne vem, ali hote ali nehote, celo preko svojega junaka Trubarja: v prizoru z ujetim Uzrajm-begom. Ko ta turški beg naravnost uči Trubarja, hotečega ga pokristjaniti: „Ostaniva si brata, pa pustiva na strani alkoran in evangelje“, in kar je še tam (str. 128.—129.) povedanega, in ostane naposled na pozorišču očitno kot zmagovalec, se resno vprašujemo, ali je še Trubar junak. Sploh je ta beg, turški „modri Natan“, imenitno risan!

Tako smo skušali v malih potezah začrtati gonilne moči v tem markantnem slovstvenem delu, ob katerem se bo vselej ustavil, kdor bo pisal zgodovino našega slovstva in naše kulture. — V podrobnosti se ne spuščamo, dasi bi bilo skoraj k vsaki strani mogoče govoriti kaj o svojem in o pesnikovem stališču. Vse govorjenje in čutenje oseb v pesmotvoru je projekcija govorjenja in čutenja današnjih oseb in zato je odpor istotako neizogiben kakor ostentativno pritrjevanje. — To pa z našo kritiko nima nič opraviti.

Končno bi še lahko pristavili svojo splošno pohvalno ali grajalno sodbo o delu. Ali zdi se nam to odveč; kajti pesnik bo prišel s to knjigo v položaj, da bomo prisiljeni vzklkniti: „summa laus — summum obiurgium“, a tudi nasprotno: „summum obiurgium — summa laus“; kdor pa pride v tak položaj, njemu ni treba niti hvale niti graje, ko bi tudi ne bil — Aškerc! *Dr. Jos. Tominšek.*

Profesor dr. Matija Murko je priobčil v 17. številki revije „Oesterreichische Rundschau“ pod naslovom „Die slawische Liturgie an der Adria“ velezanimivo, s številnimi zgodovinskimi dejstvi podprto razpravo o slovanskem bogoslužju, na katero opozarjamo s tem.

Milan Begović: „Život za cara“. Zadar 1904. Izdanje „Hrvatske knjižarnice“. Tu imate na 28 straneh rašastega papirja 18 sonetov in dve strani svetobolnega uvoda v prozi. — Res, hitro na skoku so naši pesniki pri svetovnih dogodkih: Begović nam je podaril popesnjen košček moderne snovi, namreč prizor izmed milijonov prizorov v rusko-japonski vojni. V majhnih potezah je začrtana smrt — ne „život“ — „za cara“; saj poslavljanje vajakovo od matere, njegovo odhajanje na bojišče ni nič drugega kakor priprava na smrt na bojišču. — Najlepša sta soneta (15. in 16.), ki slikata vojaka ranjenca na smrtnem polju. — Tendanca tega delca